ΤΑ ΑΡΜΕΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Αλέξανδρος-Μιχαήλ Χατζηλύρας
katoomba@cytanet.com.cy

Τα μνημεία αποτελούν ένα όμορφο τρόπο απαθανάτισης στην αιωνιότητα της πέτρας ή του μαρμάρου ενός σημαντικού προσώπου ή γεγονότος, αλλά και ένα σημείο αναφοράς και συγκέντρωσης. Παρά το μικρό της μέγεθος, η αρμενοκυπριακή κοινότητα έχει να επιδείξει ικανό αριθμό μνημείων σε διάφορες τοποθεσίες του νησιού.

Λευκωσία - σύμπλεγμα οδού Αρμενίας:

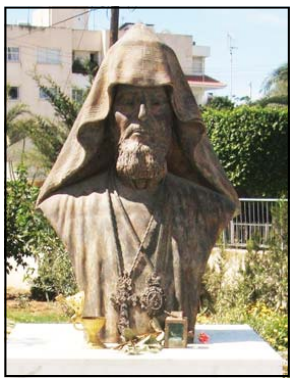

α) Στα τέλη του 1989 η Αρμενική Εθναρχία Κύπρου ανέθεσε στο ζωγράφο και αρχιτέκτονα Τζων Γκεβεριάν να σχεδιάσει το καλλιμάρμαρο Μνημείο της Αρμενικής Γενοκτονίας στο προαύλιο της εκκλησίας «*στη μνήμη 1.500.000 Αρμενίων σφαγιασθέντων από τους Τούρκους το 1915*». Το μαύρο γρανιτένιο σταυρό κατασκεύασε ο γλύπτης Levon Tokmadjian. Τα αποκαλυπτήρια τέλεσε στις 24 Απριλίου 1992 ο Μητροπολίτης Yeghishe Mandjikian. Τον Απρίλιο του 1996 μερικά λείψανα μαρτύρων, που έφερε αποστολή του ΗΟΜ από το Markade στην έρημο του Ντερ Ζορ, ενταφιάστηκαν εντός του μνημείου, ενώ περισσότερα φυλάσσονται στα δύο μαρμάρινα οστεοφυλάκια που έκτισαν το 2000 μπροστά από το μνημείο οι οικογένειες Eghoyian και Tembekidjian, τα οποία πλαισιώνουν πέντε στήλες από αμμόλιθο, δωρεά της Anahid der Movsessian.

Προηγουμένως, υπήρχε μία μαρμάρινη στήλη στο Πάρκο της Ακρόπολης, η οποία τοποθετήθηκε στις 24 Απριλίου 1982, με αφορμή τη φύτευση 24 δέντρων «*εις την ιεράν μνήμην των Αρμενίων μαρτύρων της Γενοκτονίας του 1915*» και αποκαλύφθηκε από τους Αρχιεπισκόπους Zareh Aznavorian και Ardavazt Terterian. Για διάφορους λόγους αφαιρέθηκε το 1989 και έτσι ανεγέρθηκε το σημερινό μνημείο.

β) Μπροστά από την εκκλησία βρίσκεται μαρμάρινη σταυρόπετρα (khachkar) «*σύμβολο φιλίας των Αρμενίων και Ελλήνων της Κύπρου*», έργο του Λιβανοαρμένιου γλύπτη Boghos Taslakian (*Aghassi*), που στις 21 Οκτωβρίου 2001 αποκάλυψε ο Προεδρικός Επίτροπος Μανώλης Χριστοφίδης με την ευκαιρία των 1700 χρόνων Χριστιανισμού στην Αρμενία, στην παρουσία του Καθόλικου του Μεγάλου Οίκου της Κιλικίας Αράμ Α'.
γ) Ανάμεσα στην εκκλησία και το σχολείο Ναρέκ βρίσκεται η μπρούντζινη προτομή του Αρχιεπισκόπου Zareh Aznavorian, την οποία φιλοτέχνησε στο Λίβανο ο γλύπτης Mgrditch Mazmanian και τοποθετήθηκε πάνω σε μαρμάρινη στήλη. Τα αποκαλυπτήρια της προτομής τελέστηκαν την 1η Μαΐου 2005 από τον Ιταλοαρμένιο δωρητή Aleco Bezigian.
δ) Μπροστά από την είσοδο του σχολείου Ναρέκ βρίσκεται το άγαλμα από αμμόλιθο του Αγίου Γρηγόριου του Ναρεκηνσίου, το οποίο φιλοτέχνησε το 1991 ο Levon Tokmadjian. Τα αποκαλυπτήρια τέλεσε στις 24 Μαρτίου 1991 ο Εκπρόσωπος Αράμ Καλαϊτζιάν.

Λευκωσία - χώρος Μελκονιάν:

ε) Ανάμεσα στα δίδυμα κτίρια του Μελκονιάν βρίσκεται το καλλιμάρμαρο μαυσωλείο των «*αθάνατων ευεργετών Κρικόρ Μελκονιάν (1842-1920) και Καραμπέτ Μελκονιάν (1849-1934)*», το οποίο σχεδίασαν ο γλύπτης Leon Mouradoff και ο αρχιτέκτονας Mardiros Altounian. Ο θεμέλιος λίθος του μνημείου τοποθετήθηκε στις 24 Απριλίου 1954 από τον Αρχιεπίσκοπο Ghevont Chebeyan, ο οποίος το εγκαινίασε στις 15 Ιανουαρίου 1956.

Προηγουμένως, στον ίδιο χώρο υπήρχε ένα ανοικτό γαλάζιο ξύλινο οκταγωνικό μαυσωλείο των ευεργετών, που κατασκεύασαν μαθητές του Μελκονιάν γύρω στο 1935.

στ) Στα αριστερά και δεξιά του Μαυσωλείου των Ευεργετών βρίσκονται το αρμένικο αλφάβητο και σύνθεση από τη «Μητέρα Αρμενία» (*Mayr Hayastan*), έργα του μεγάλου Αρμενοκύπριου καλλιτέχνη Sebouh Abcarian. Κατασκευάστηκαν από πωρόλιθο που είχε παραμείνει από την ανέγερση των δίδυμων κτιρίων και τοποθετήθηκαν στο σταυροδρόμι του νοσοκομείο. Τα αποκαλυπτήρια τελέστηκαν στις 08/05/1981. Με την πώληση τμήματος της έκτασης του Μελκονιάν το 1986, τοποθετήθηκαν στο σημερινό τους χώρο.

Μαζί με τα πιο πάνω μνημεία, είχε κατασκευαστεί ένας μεγάλος αετός από τσιμέντο, που τοποθετήθηκε μπροστά από το κτίριο των αγοριών και καταστράφηκε το 1997. Επίσης, στο χώρο του προσκοπείου είχε ανεγερθεί το 1972 (40χρονα 7ου ΣΠΚ) ένα τσιμεντένιο μνημείο, ενώ για τα 45χρονα ανεγέρθηκε ένα πέτρινο στο δρόμο του νοσοκομείου.

ζ) Ανάμεσα στα παλαιά και τα νέα κτίρια λαξεύτηκε μια σειρά προτομών από αμμόλιθο, που απεικονίζουν σημαντικούς πυλώνες της αρμένικης ιστορίας και γραμμάτων, τα οποία φιλοτέχνησε ο εξ Αρμενίας γλύπτης Levon Tokmadjian μεταξύ 1990-1991. Απεικονίζουν, από βόρεια προς νότια, τους Hovhannes Aivazovsky, Hagop Meghabard, Gomidas Vartabed, Στρατηγό Antranik Ozanian, Vahan Tekeyan και Movses Khorenatsi. Ανάμεσα σε αυτές τις προτομές και το μαυσωλείο των ευεργετών βρίσκεται η αμμολίθινη προτομή του Αγίου Μεσρώπ Μαστότς, επίσης έργο του Τοκματζιάν, ο οποίος λάξευσε σε μάρμαρο και την προτομή του Alec Manougian μπροστά από τα νέα κτίρια.

Λευκωσία - ΑΥΜΑ, AGBU, α' κοιμητήριο, οδός Βικτωρίας:

η) Μπροστά από το οίκημα της ΑΥΜΑ στο Στρόβολο βρίσκεται ένας οβελίσκος που περιέχει λείψανα μαρτύρων από την έρημο του Ντερ Ζορ στη Συρία, τα οποία έφερε τον Απρίλιο του 2001 αποστολή της Αρμενικής Νεολαίας Κύπρου. Τα αποκαλυπτήρια τέλεσε ο Αρχιεπίσκοπος Varoujan Hergelian στις 24 Απριλίου 2001.
θ) Στα δεξιά του οικήματος του AGBU στην Αγλαντζιά βρίσκεται η προτομή από αμμόλιθο του Boghos Noubar Pasha, την οποία λάξευσε το 1991 ο γλύπτης Levon Tokmadjian.
ι) Στο νότιο τμήμα του α' κοιμητηρίου (περιοχή Λήδρα Πάλας) τοποθετήθηκε το Μάρτιο του 2010 επιγραφή με τα ονόματα και τη χρονολογία ταφής των εκεί 419 ταφέντων.

ια) Στην αυλή της παλαιάς εκκλησίας στην οδό Βικτωρίας βρισκόταν το Μνημείο της Γενοκτονίας, έργο του αρχιτέκτονα Garo Balian. Ήταν το δεύτερο αρχαιότερο μνημείο της Γενοκτονίας στον κόσμο και το εγκαινίασε στις 24/04/1932 ο Αρχιεπίσκοπος Bedros Saradjian. Από ειρωνεία της τύχης, έγινε το ίδιο θύμα των Τούρκων κατά το 1963-1964.

Λάρνακα:

ιβ) Η εκκλησία του Αγίου Στεφάνου, που κτίστηκε αρχικά ως παρεκκλήσι το 1909 και ολοκληρώθηκε το 1913, αποτελεί το πρώτο μνημείο σε ολόκληρη την Αρμενική Διασπορά εις μνήμην των μαρτύρων των σφαγών στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Πάνω από την είσοδο αναφέρεται «*εις μνήμην των μαρτύρων της Κιλικίας, 1 Απριλίου 1909*».
ιγ) Στο παραλιακό μέτωπο βρίσκεται το Μνημείο της Αρμενικής Γενοκτονίας, στο σημείο όπου χιλιάδες Αρμένιοι πρόσφυγες αποβιβάστηκαν για πρώτη φορά στην Κύπρο. Έργο συνεργασίας των κυβερνήσεων Κύπρου και Αρμενίας, σχεδιάστηκε από τον Κύπριο αρχιτέκτονα Άγγελο Δημητρίου και λαξεύτηκε από τον Έλληνα καλλιτέχνη Γεώργιο Καλακαλλά. Θεμελιώθηκε στις 24/11/2006 από τον Αρμένιο Πρόεδρο Robert Kocharyan και αποκαλύφθηκε στις 28/05/2008 από τον Κύπριο Πρόεδρο Δημήτρη Χριστόφια.

Λεμεσός:

ιδ) Μπροστά από την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου βρίσκεται ένα khachkar από πέτρα τουφ, που κατασκευάστηκε στο Gyumri και δωρήθηκε από την Karina Arakelyan από την Αρμενία. Εγκαινιάστηκε στις 28/09/ 2008 από τον Αρχιεπίσκοπο Βαρουζάν Χεργκελιάν.

Αρμενομονάστηρο:

ιε) Στο λόφο βορειοανατολικά του μοναστηριού υπάρχει ένας πέτρινος οβελίσκος στη μνήμη του Αββά Mekhitar, που μόνασε στο Magaravank το 1695. Δωρεά αποφοίτων του Ορφανοτροφείου του Pagouran και έργο του αρχιτέκτονα Garo Balian, κατασκευάστηκε στη θέση παλαιότερου που είχαν ανεγείρει οι μαθητές του Ορφανοτροφείου στις 8 Σεπτεμβρίου 1901. Αποκαλύφθηκε στις 8 Σεπτεμβρίου 1931 από τον Καθόλικο Sahag II Khabayian και τον Αρχιεπίσκοπο Bedros Saradjian.
ιστ) Στην πλατεία ανατολικά του μοναστηρίου υπάρχει ένας πέτρινος οβελίσκος που αποκάλυψε στις 8 Σεπτεμβρίου 1933 ο Καθόλικος Σαχάκ Β', ο οποίος χρηματοδότησε την κατασκευή της πλατείας και το διάκοσμο του μοναστηρίου το 1931.

Ευχαριστίες στους Αρχιεπίσκοπο Βαρουζάν, Αρτίν Αϊβαζιάν, Βαχάν Αϊνετζιάν, Karina Arakelyan, Δρ. Αντρανίκ Αστζιάν, Αναχίτ Εσκιτζιάν, Μάγκυ Εσκιτζιάν, Isgo and John Guevherian, Ρουπέν και Ντικράν Καλαϊτζιάν, Καρεκίν Κωστανιάν, Φλώρα Μπασταζιάν, Varouj Shehirian και Vartan Tashdjian.

❑